

Achtergronden en uiterlijke beschrijving

Bleekers zomer van Mensje van Keulen (pseudoniem van Mensje Francina van der Sten, *1946 te Den Haag) verscheen in 1972 bij de Erven Thomas Kap in Amsterdam. Vanaf de 13e druk (1982) nam De Arbeiderspers de rechten over. De 14e druk werd in oktober 1984, onder auspiciën van de CPN, uitgegeven in het kader van het VARA-radioprogramma *Buch's Boeken*. In deze uitgave is ook een kort vraaggesprek van Boudevijn Büch met de schrijfster opgenomen.

Uit Interviews is bekend dat Mensje van Keulen *Bleekers zomer* schreef op verzoek van Thomas Kap. Hij toonde in eerste instantie belangstelling voor haar verhalen uit *Propria Cures*, maar die had zij al aan Martin Ros van De Arbeiderspers beleend. Omdat Kap toch graag iets van haar wilde uitgeven, heeft zij toen de geschiedenis van de kleine burgerman Willem Bleeker uitgewerkt. Met het idee hiervoor liep zij al enige tijd rond. De roman verscheen uiteindelijk eerder dan de verhalenbundel *Alleenmaal tranen*.

Bleekers zomer telt, inclusief het voorwerk, 103 bladzijden en is verdeeld in 38 langere en kortere (ongenummerde) scènes, die door regels wit van elkaar zijn gescheiden. Op het omslag van de eerste tot en met de 12e druk staat een foto die de slagen van onder andere de Helmersstraten toont. Deze is gemaakt door de toenmalige echtgenoot van de schrijfster, Lon van Keulen. *Bleekers zomer* werd aanvankelijk op het omslag aangeduid als 'een kleine roman'.

Inhoud

Het is avond. Willem Bleeker zit met zijn gezin aan tafel. Hij heeft weinig gegeten. Hij is al in geen dagen naar het toilet geweest en is bang dat zijn eten in zijn slokdarm zou zijn blijven steken als hij zich meer had opgeschept. Zijn stoelgang blijft hem bezighouden, tot zich een uur later eindelijk de lang verwachte ontlasting meldt. Slappend voor de televisie brengt hij

De volgende dag begint vol kleine irritaties en Bleeker is, voor de zoveelste keer die week, te laat op kantoor. Er wacht hem een spoedopdracht, waar een order voor vele tonnen aan vastzit. In een moment van onoplettendheid verpruist hij haar echter. Onaangedaan laat hij de tirade van zijn collega over zich heen gaan. Dan staat hij op en loopt de kamer uit. Hij gaat er vandoor.

Na een dagje luieren in het Zuiderpark besluit hij naar Amsterdam te gaan, de stad waar hij 32 jaar geleden is geboren. Hij wil er de nacht doorbrengen bij Daatje Kippers, een oude nicht van zijn moeder. Hij wordt daar met open armen ontvangen. Daatje haast zich een geïmproviseerde maaltijd voor hem klaar te maken en een plaatsje voor de nacht ruimt zij met plezier voor hem in. Woelend op het harmonikabed laat Bleeker nog eens de dag aan zich voorbijtrekken. Ik heb iets fantastisch ondernomen, denkt hij. Maar het kost hem moeite zich daarbij net zo groot te voelen als zou moeten.

De volgende morgen gaat hij naar de Gouvern Flinkstraat. Het huis waar hij met zijn ouders gewoond heeft, staat er nog steeds. Even kan hij zijn emoties nauwelijks de baas. Vooral de herinnering aan de vroege dood van zijn vader dringt zich aan hem op. Maar lang wil Bleeker niet bij het verleden stilstaan. Hij is op zoek naar Gerrie Fontijn, zijn oude vriend, die echter blijkt te zijn verhuisd. Hij handelt op het Gerard Douplein in klokken en antiek, en met succes, zo te zien. Gerrie introduceert Willem Bleeker in de wereld van gewiekste zakenlui, losse zeden en zeer veel geld. In hoog tempo voert hij hem mee, restaurants in en uit, van kroeg naar kroeg, tot Bleeker er letterlijk kortsmisselijk van wordt. Het is ten slotte Dikke Annie, een verlopen prostituee, die zich over hem ontfermt.

Wanneer Bleeker zich de volgende morgen weer bij Gerrie meldt, vraagt deze hem of hij een voorraadjke koetjesklokjes voor hem zou kunnen aanleggen. Bleeker wil het wel proberen. Het werk is niet moeilijk, maar toch komt er weinig uit zijn handen. Hij verorbert een paar rompoezen, is opnieuw met zijn stoelgang in de weer, belt in een opwelling zijn vrouw en gaat ten slotte op zoek naar Marietje, de dochter van Daatje Kippers, die op een van de rondvaartboten werkt. Inmiddels heeft hij ook kennis gemaakt met de minder zorgeloze kanten van Gerrie's bestaan. Hij heeft bezocht gekregen van Piet Kabeljauw en ene Loek, die op zoek waren naar Gerrie. Zij wilden hem niet vertellen waarvoor ze kwamen, maar dat ze geen goed nieuws brachten leek Bleeker nogal duidelijk. Die indruk wordt 's middags tijdens een wilde autorit be-

vestigd. Gerrie moet alles uit zijn limousine halen om de Volkswagen die hen hardnekkig volgt, af te schudden. De dag eindigt in stilte: er wordt weer overvloedig gegeten en gedronken. Later, bij een van Gerrie's kennissen aan huis, vlijt een vriendin zich op de tafel neer om de aanwezige heren een voor een aan hun gertief te helpen. De volgende wordt door strooïes te trekken eerlijk bepaald. Voor Bleeker is dit te veel. Onpasselijk verlaat hij het vertrek en in de gang komt hij, voor het eerst sinds hij hals over kop uit Den Haag vertrok, tot zichzelf. Hij realiseert zich dat hij hier eigenlijk niets te zoeken heeft en daarom staat hij enkele uren later weer voor zijn eigen huisdeur. Er zijn drie dagen verstreken sinds hij die voor het laatst achter zich dicht trok. Hij treft zijn vrouw nog in bed. Aan zijn escapades worden geen woorden meer vuil gemaakt. Maar wanneer zij de deur uit is gegaan en Bleeker alleen achterblijft, knapt er iets in hem.

Interpretatie

Thematiek

Bleekers zomer gaat over de onmacht van de kleine burgerman om uit de sleur van het alledaagse bestaan te breken of, meer in het algemeen, over de machteloosheid van de mens tegenover zijn lot. De roman is gesitueerd in een milieu waarin fatsoen, degelijkheid, properheid en zuinigheid de contouren aangeven van een zorgvuldig gekoesterd gevoel van veiligheid; het bestaan is hier zoals het behoort te zijn. Behalve dan voor Willem Bleeker. Enerzijds heeft ook hij behoefte aan zekerheid, maar aan de andere kant wil hij de daarbij behorende beperkingen, die hem het gevoel van onvermogen tot handelen geven, kwijt. Zijn tragiek is echter dat die beperkingen niet meer alleen een aspect van zijn milieu zijn; ze zijn ook een deel van zijn persoon geworden. Bleeker is een gevangene in zijn eigen bestaan.

De tegenstelling tussen vrijheid en veiligheid loopt als een rode draad door de roman. Den Haag, symbool van kleinburgerlijkheid en sleur, contrasteert scherp met Amsterdam, de stad van non-conformisme en vitaliteit; politiemensen vinden schatrelaars en souteneurs tegenover zich (en leggen het tegen hen af); het heden staat tegenover het verleden, het leven tegenover de dood (in figuurlijke zin, althans). Op allerlei manieren komt Bleekers onvrijheid tot uitdrukking. In zijn preoccupatie met eten en stoelgang, bijvoorbeeld; in zijn dwangneurosen ook. De manier waarop dit motief zich ontwikkelt – in het begin kan Bleeker de drang tegen een emmer met sop te schoppen nog wel weerstaan; later is iedere an-

Motieven

Het realisme van Mensje van Keulen krijgt, behalve via een soort 'spreektaalspellings' à la Nescio (dacht ie, omdat ie), vooral gestalte via een onnadrukkelijke, metonymische stijl van vertellen. In een enkel beeld of in een korte woordenwisseling wordt vaak een hele wereld opgeroepen. De keuze van de details speelt daarbij een belangrijke rol. Van Keulen weet steeds het typerende uit het alledaagse te lichten, wat voor de lezer de herkenbaarheid van de uitgebeelde wereld vergroot en tegelijkertijd voor de hoofdpersoon vervreemdend werkt. Voor hem krijgen de dingen, plotseling geaccenteerd en daar-door in feite uit hun normale context gelicht, iets banaals, absurds. Er zijn maar weinig besprekingen van de roman waarin over dit aspect van de stijl niet de loftrampet gestoken wordt.

Stijl

(meer) wat hij er zich van herinnert. om de man te zijn die hij wezen wil; ook Amsterdam is niet ling staat. Niet alleen blijkt Willem Bleeker niet bij machte van Gerrie Fontijn, dat vooral in het teken van de ontgooche-keer naar de kindertijd volkomen wordt, en dat in de wereld (de) verleden; zijn verblijf bij Daatje Kippers, waar de terug-reis naar Amsterdam opgevar als een reis naar het (geïdealiseer-de) drie belangrijke stadia in Bleekers' vlucht' weergeeft: zijn ling, die gemarkeerd wordt door drie verschillende inzichten en tensiviteit. In die structuur onderscheidt Kees Fens een drie-de samen; het hoofdthema wordt door de romanstructuur geïn-Het einde en het begin van deze kleine roman vallen keurig heid zich weer als een net om hem gesloten.

Opbouw

van zijn huis in de Gallileistraat betreedt, heeft de werkelijk-gruwelijk hopeloos klein.' Wanneer hij even later het portiek der, nog verder, sta ik weer, dacht ie, o, de wereld is klein, zo de zee uitkijkt. 'Daarachter ligt Engeland en daarachter en ver-wanneer Bleeker op de (Scheveningse) boulevard staat en over wordt kernachtig verwoord op een van de laatste bladzijden, in te grijpen, ongetwijfeld de belangrijkste idee van de roman, De zinloosheid van iedere poging om in de loop der dingen keren dan of hij dat nog ooit doet.

moment meer de vraag wanneer hij naar Den Haag zal terug-wendt hij beschamd het hoofd af. Eigenlijk is het vanaf dat oude vrouw zich in zijn bijzijn onbekommerd ontwikkelt, grote tegenzin op; haar dekens vindt hij vies en wanneer de maaltijd die Daatje Kippers hem voorzet, eet hij slechts met is gestapt, dringt de kleinheid zich al weer aan hem op. De dan zijn reis naar de hoofdstad duurt. Zodra hij uit de trein meeslepend te gaan leven. Maar werkelijk vrij is hij niet langer hij Den Haag vaarwel te zeggen en in Amsterdam groots en ling die de hoofdfiguur doormaakt. In een opwelling besluit dere aandrang te sterk -, is representatief voor de ontwikke-

Alleen Fens wijst op een zekere onevenwichtigheid in het gebruik van details. Functioneel vindt hij ze in het algemeen zekker, maar soms zijn het er te veel en dan wordt Van Keulens proza 'illustratief' en doet het ouderwets aan. Een ander, fundamenteeler bezwaar tegen de verteltrant in het algemeen maken Truus Pinkster en Aafke Steenhuis in een vrij uitvoerige beschouwing over de vrouwenfiguren in het werk van Mensje van Keulen (*Bleekers zomer* en *Allemaal tranen*). Zij verwijten de auteur, al is het niet met zoveel woorden, een zeker dedain ten aanzien van de kleine burgerij. Haar realisme fixeert zich op fysieke onhebbelijkheden en kleinburgerlijke prullaria, attributen die voor 'bovenliggende groepen' als miezerig en bekrompen gelden. Ook het uiterlijk van haar personages, en dan vooral dat van de vrouwen onder hen, is ronduit deprimerend.

De kritische afstand tussen de auteur en haar personage

Vertelsituatie

wordt in belangrijke mate veroorzaakt door de manier waarop het perspectief is uitgewerkt. *Bleekers zomer* wordt overwegend personaal verteld vanuit de kleine burgerman Willem Bleeker. Maar de manier waarop deze zichzelf ziet, is veel eerder de manier van kijken van mensen die zich juist tegen deze sociale klasse afzetten. Wanneer Bleeker bijvoorbeeld zin heeft om te roken, staat er: 'maar z'n sigaretten lagen in Den Haag op z'n bureau en thuis in het souvenier-uit-Valkenburg doosje op de salontafel.' Formeel moet deze gedachte aan de hoofdguruur worden toegeschreven, maar eigenlijk is zij er veel meer een van iemand die van buiten tegen Willem Bleeker aankijkt. Hoevel Mensje van Keulen in interviews meer dan eens heeft verteld dat haar keuze voor de kleine burgerij juist voortkomt uit affiniteit met deze groep – 'ik hou van die mensen,' vertelde zij in 1975 aan *Haagse Post* – is de evaluatie van Pinkster en Steenhuis toch moeilijker te weerleggen. In technische zin zou de houding van de acteur ten opzichte van haar personages neutraal genoemd kunnen worden; expliciete moralisaties ontbreken bijvoorbeeld. Maar de keuzes die zij gemaakt heeft, verraden wel een bepaalde houding. Zo staat het verhaalverloop onmiskenbaar in het teken van de afgang. Dat de hoofdfiguur ten slotte naar Den Haag terugkeert, is niet het gevolg van een herwaardering van de eerder genoemde waar-

den en normen, maar een uiting van fatalisme; Willem Bleeker legt zich bij zijn onvermogen neer. Verder maken de humoristische scènes hem eerder belachelijk dan aandoenlijk en dan is er nog, last but not least, de discrepantie tussen zijn voorname mens en wat daar uiteindelijk van terecht komt. De auteur laat hem maar voortploeteren, tot hij er gek van wordt.

De ironie waarmee zij Bleekers doen en lagen weergeeft, is

Titel

ook te vinden in de titel van de roman: terwijl de zomer bij uitstek het seizoen van de vitaliteit is, dwaalt Bleeker doelloos en zonder bezieling door de Amsterdamse onderwereld rond.

Context

Bleekers zomer is een goed voorbeeld van het proza dat in de jaren zeventig lange tijd toonaangevend was en dat ooit door Aad Nuis als 'ironisch realisme' werd aangeduid. De aanzet hiertoe werd in feite gegeven door Peter Andriess, Hans Plomp, Heere Heeresma en George Kool, die in 1970 het *Mant-fest voor de jaren zeventig* publiceerden. Weliswaar kan men vervolgens niet spreken van echte groepsvorming – 'generatie' is literair-historisch eigenlijk al een groot woord –, maar hun pleidooi voor 'leesbare' teksten appelleerde toch onmiskenbaar aan de ideeën die aankomende schrijvers als Jan Donkers, Guus Luyters, Hans Vervoort en Mensje van Keulen over literatuur hadden. Niet alleen de nadruk op het vertellen hebben zij met elkaar gemeen. In diverse literatuuroverzichten, bijvoorbeeld dat van Frans C. de Rover in *Bzzletin*, nr. 100, wordt ook gewezen op de inhoudelijke en vormtechnische overeenkomsten. Het zijn steeds herkenbare, beperkte situaties die genoemde schrijvers weergeven, waarbij Reve's 'zinneloos feit', Nescio's 'minimal art' (inclusief romantisch levensgevoel) en Elsschots 'gewone' vertelwijze als voorbeelden zouden hebben gediend. Het zijn echter niet alleen deze namen die worden genoemd wanneer *Bleekers zomer* in een historisch perspectief wordt geplaatst. De critici verwijzen ook regelmatig naar het werk van naturalisten als Herman Robbers, Frans Coenen en Johan de Meester en naar dat van J. van Oudschoorn.

Waarderingsgeschiedenis

In hoeverre Mensje van Keulen de critici al voor zich had ingenomen met haar verhalen in *Maatstaf* en *Propria Cures* is niet duidelijk, maar in elk geval was de ontvangst van *Bleekers zomer* overweldigend. Vóoral K.L. Poll, die in *NRC Handelsblad*

de rij van critici opende, lijkt haast over zijn woorden te struikelen: 'Ik was, bewonderend en geheel bij mijn positieven, in de ban van het verhaal. (...) Het is na *De taal der liefde* van Ge-rard van het Reve, het tweede hoogtepunt van het literaire jaar.' Zijn bewondering geldt vooral de manier waarop de schrijfsster erin geslaagd is tusschen zichzelf en de lezer een 'vol-waardige, verzonnen leefwereld' op te roepen. Positief, maar veel genuanceerder, schrijft Pierre Dubois. Net als de meeste andere critici prijst hij de manier waarop Mensje van Keulen de taal hanteert, maar hij voegt eraan toe dat zij toch nog het vermogen tot warmte en humor van een Elsschot mist. Daar-door is *Bleekers zomer* in feite niet veel meer dan 'een geslaagde en veelbelovende novelle'.

Echt negatief toonden zich alleen K. Schippers, die de ro-man nogal vlak vond en zich gestoord had een diverse niet af-gehechte verhaaldraden, en J.F. Vogelaaar. Zijn kritiek richt zich met name op het gemak waarmee Mensje van Keulen de kleine burgerman als hoofdfiguur gekozen heeft. Deze is im-mers al meer dan een eeuw een dankbare literaire figuur, die zich uitstekend leent als doelwit om superioriteitsgevoelens en agressie op af te reageren. Ook in deze roman is hij 'een gewild object voor vermoede intellectuelen. Alleen te genieten op afstand, dankzij de mogelijkheid tot distantieren.'

Voor deze bespreking is gebruik gemaakt van:
Mensje van Keulen, *Bleekers zomer*, 14e druk, Amsterdam 1986.

Secundaire literatuur

- K.L. Poll, Een nieuwe schrijfstijl. In: *NRC Handelsblad*, 11-8-1972.
- Gus Luyters, Mensjes boek een bijna klas-siek verhaal. In: *Het Parool*, 12-8-1972.
- K. Schippers, De kamioorbediende die een paar dagen elders was. In: *Haagse Post*, 23-8-1972.
- Kees Fens, Debuut van Mensje van Keulen. In: *de Volkskrant*, 2-9-1972.
- Carel Peeters, Eerst de puistjes, dan het ge-zicht. In: *Vrij Nederland*, 9-9-1972.
- T. van Deel, Ver voor Willies trein. In: *Trouw*, 7-10-1972.
- Pierre H. Dubois, Demonstratie technische vaardigheid. In: *Het Vaderland*, 9-12-1972.
- J.F. Vogelhaar, Kleine man, wat nu? In: J.F. Vogelhaar, *Konfrontaties*. Nijmegen, 1974, p. 93-96.
- Leo de Haes, Bleekers zomer. In: *Dietsche Warande & Belfort*, nr. 2, 1975, jrg. 120, p. 151-153.
- Willem M. Roggeman, *De Nieuwe Gazer*, 8-5-1974.
- Truus Pinkster en Aafke Steenhuis, Kijken met ogen van zelfhaat. De vrouwenfiguren bij Mensje van Keulen. In: *De Groene Amsterdammer*, 6-2-1974.
- Gerrit Komrij, Bleekers dappere zomer. In: Gerrit Komrij, *Daar is het gat van de deur. Kritieken en essays*. Amsterdam, 1974, p. 12-14.

